

UKRASI I SIMBOLI NA JUŽNOVELEBITSKIM MIRILIMA NA PODRUČJU SELINA (II)

MIRA TROSELJ

U nastavku opisivanja južnovelebitskih mirila, u ovom prilogu govorit će se o mirilima selinskog područja. Pogrebni običaji i kult mirila bio je isti u Selinama kao i u Starigradu.* Analizirajući lokalitete, oblike i motive ukrašavanja sa starigradskim, uočavaju se neke razlike.

Lokaliteti mirila u Selinama nisu isti kao u Starigradu. Po svemu sudeći, naselje i put od njega do groblja odredili su lokalitet mirila i poziciju uzglavnica—podnožnica, što nije slučaj s mirilima u Starigradu, gdje su imala poseban odabran, istaknut položaj, u pravilu na uzbrdici puta, na golom kamenjaru s pogledom na okolicu, i s velikom udaljenošću do groblja. Izuzetak samo čine mirila Šikića i Glavčice, koja su udaljena oko 15 minuta hoda.

Zaselci Selina zimskog staništa nalaze se u neposrednoj blizini groblja, te zbog geografske specifičnosti terena (ravnina) na putu izostaje tipično istaknuti položaj za lokalitet mirila kakav nalazimo u Starigradu. Izuzetak čine mirila na Kosi Magaškoj istočno od Reljana i mirila Grabovih Dolina, koja su istodobno i najudaljenija od groblja (prva oko 45 minuta, a druga oko 2 sata hoda).

Mirila na Kosi Magaškoj locirana su na prijevoju puta s pogledom na okolicu, a mirila Grabovih Dolina na čistini kamenjara, ali sada dijelom obrasla grabovinom.

U pogledu pozicije uzglavnica—podnožnica nema nekog određenog pravila i zakonitosti. Dok je u Starigradu zapad—istok (gotovo bi se moglo reći) pravilo, (s izuzetkom Zavitrenik i Šikići sjever—jug), u Selinama je najčešća pozicija istok—zapad, zatim sjever—jug, izuzevši mirila na Sigama Kneževića-zapad-istok i kao takva jedina u Selinama. Po obliku uzglavnice—podnožnice u Selinama mirila se mogu svrstati u 4 grupe: 1) poluelipsastih oblika, 2) kvadratnih ili pravokutnih, 3) pačetvorinasti primitivno obrađivani, na nekim mjestima zaobljenih uglova, a na nekim bez zaobljenja, 4) neobrađen — prirodni oblik. U ovom slučaju tražio se podesan kamen i neobrađen postavljao na uzglavlje i podnožje. Isti je slučaj i s popločnim međuprostorom. Dvoslivan oblik ne susreće se na području Selina. Prosječna je visina uzglavnice—podnožnice 25—40 cm, a širina 20—35 cm. Podnožnica je u pravilu uvijek niža. Promjer 5—15 cm. Interesantna odstupanja nailazimo na ostacima mirila Samardžića.

* O mirilima vidi, A. Glavičić, Mirila i počivala na Velebitu (I), Senjski zbornik VIII — 1980. str. 197—210 i Mira Trošelj, Ukrasi i simboli na južnovelebitskim mirilima na području Starigrada—Paklenice (I dio), Senjski zbornik IX—1981/82. str. 115—148.

Jedna uzglavnica pravokutnog oblika obrađena vrlo precizno, (visina 75 cm, širina 50 cm), po svojim dimenzijama jedna je od najvećih koje sam do sada susrela na ovom području.

Obrada i klesanje kamene ploče najizraženije je u pravilu na prednjoj strani, te tako nastane ravna ploha sa zaobljenim bočnim stranama kojoj je konačan oblik poluoblina elipsastog tipa ili kvadrat. Poleđina ploče u pravilu se nije obrađivala. Na nekim mirilima bočne strane također se nisu obrađivale, već su se ostavljale onakve kakve su prirodno, ali rubne stranice prednje plohe uvijek su se jasno isticale. Ista je obrada i u Starigradu.

Po motivima ukrasa također se zapažaju razlike. Ovdje ne nalazimo »najčešći motiv«, odnosno motiv koji je učestao, i koji se ponavlja. Motivi su ovdje zaista raznoliki i veoma interesantni, iako nisu mnogobrojni. Možemo ih podijeliti u 3 grupe: 1) geometrijski, 2) motiv križa, 3) nedefinirani motivi. Zapravo su učestaliji natpisi (ime pokojnika ili godina smrti uz simbol križa), slično kao u Starigradu. Zato pretpostavljam da su mirila na kojima je zastupljen isključivo ukras starija od mirila s natpisom. Ovom zaključku pridonosi istrošenost reljefa, koja je znatno veća od istrošenosti reljefa natpisa. Na svakom mirilu različit je motiv ukrasa, ali na određenoj grupi on je obično iste osnove s raznolikim ukrasnim varijacijama. Na mirilima Grabove Doline prevladava motiv kruga s upisanim križem, s ukrasnim dodacima, i motiv križa bez kruga, također raznoliko ukrašavan. Na mirilima Magaša nalazimo grčki križ, dvostruki, jabučasti i ponovljeni.

Na mirilima Stanića motivi ukrasa su, pretpostavljam, antropomorfne stilizacije, što je teško za sada definirati. Na Podu Jukića nalazimo raznolikost motiva koji se rijetko susreću, a njihovo religiozno-simboličko značenje teško je odrediti. Zato za sada nije moguće uočiti i odrediti zakonitost u odnosu na pojavu pojedinih motiva, na njihovo mjesto, raspored i sl. Mogu samo napomenuti da sam zapazila na mirilima koja su najudaljenija od groblja najčešći motiv: krug s križem (solarno kolo). To vrijedi i za Starigrad.

Na mirilima u blizini groblja najčešći je pak motiv kršćanskog križa. Jednostavni (latinski ili grčki), dvostruki, križ sa »zracima« i »rupicama«, te ponovljeni s dodatnim maštovitim dekoracijama.

Kod starijih mirila ukrašavala se uzglavnica i podnožnica, a kod novijih samo uzglavnica, dok se na podnožnici obično uklesavao križ, ali na pojedinih ne nalazimo nikakvog ukrasa i simbola.

Lokaliteti naselja i mirila

Stanovnici selinskih zaselaka imali su tri staništa. Prvo su stalno stanište naselja u neposrednoj blizini magistrale, odnosno mora, dakle samim tim i u blizini groblja.

U Starigradu su samo tri zaselka u blizini mora, sva su ostala više manje udaljena i po dva i po sata hoda. U Selinama su samo dva zaselka udaljena od groblja oko jedan i po sat hoda, svi su ostali u neposrednoj blizini. Druga staništa u prvom su visinskom nizu zelenih oaza: Grabove Doline, Jasenar i Rimenić. U nekim slučajevima ova druga staništa bila su stalno naseljena

(blaga zima i dobra paša). Njih su nastanjivali redom: Grabove Doline — Jurline, Dadići, Škiljići. Iznad Grabovih Dolina — Banići i Lekići, Jasenar — Jurline, Rimenić — Jusupi, Samardžići (sada Nekići), Jukići i Bucići. Treće ljetno stanište na potezu M. Močila — Dadići, Jurline, Jusupi i Greblje — Jukići, Samardžići (Nekići), dio Magaša i Bucića. Libinje — Kneževići, Žuvanovići, Antičevići, dio Magaša i Stanići. Tu su bli isključivo ljetni stanovi. S tim u vezi javlja se jedna zanimljivost u lokaciji mirila. Naime, neki zaselci (odnosno rod) imali su mirila na dva mjesta: npr. Jurline, prva prema groblju u blizini ceste, i druga pod Grabovim Dolinama. Prva, dakle, na zajedničkom »glavnom« putu kojim se kretalo prema groblju. To je karakteristika zase-laka istočno od potoka M. Paklenice (Bucići i Kneževići) i jednog zapadno — Jurline. Ukoliko se pošlo »glavnim« putem kroz zaselke, tada je mirilo locirano na skupnom mirilu na Brižinama, točnije između Brižina i Poljarica. Ukoliko se krenulo putem direktno prema cesti, mirila su tada locirana na kraju puta ili u neposrednoj blizini ceste. Neka su od tih potpuno uništena (Jurline, Bucići).

Redoslijed zaselaka i mirila sa zapadne strane groblja:

Mirila Jurlina na Zukvi

Zapadne i istočne zaselke Selina dijeli potok M. Paklenica. Tako su Seline podijeljene u dva dijela. Zapadnu stranu čini niz od četiri zaselka povezano istim »horizontalnim« putem koji polazi od Marasovića preko potoka V. Paklenica i dalje ispod Paklenice do prvog zaselka Selina—Škiljići. Udaljenost od Marasovića do Škiljića je 10 minuta hoda. Taj zaselak sastoji se od više prezimena, ali uvriježen je naziv Škiljići ili Dadići. Pretpostavljam da su se prvi nastanili Škiljići, iako je to samo jedna kuća, a Dadići su najbrojniji (3 kuće). Ostali su Žuvanovići (1 kuća), Jukići (1 kuća), Kneževići (1 kuća), Banići (1 kuća).

Razgovarajući sa stanovnicima ovih zaselaka, saznajem da se ne sjećaju da su imali zasebno mirilo, iako je za to postojal mogućnost (možda na mjestu današnje Šikine kuće — gostione na sjevernoj strani magistrale, na kraju puta Škiljića). No to je pretpostavka koju nije moguće potvrditi. Polazeći od sadašnjeg (činjeničnog) stanja i kazivanja Mande Jusup rođene g. 1905, zaselak Škiljići, zajedno sa slijedećim drugim po redu Lekići (Tomići) — Jurline, imao je zajedničko mirilo na Zukvi, zapadno od starih kuća Jusupa. Danas nema ni traga od njih.

Lekići su se sastojali od dviju kuća (danas jedna Tomić a druga Jurlina), te se zbog blizine pribrajaju zaselku Jurlina, pa se zato broji kao drugi po redu zaselak Selina sa zapadne strane potoka M. Paklenica.

Lekići su nazvani po nekom »popu« Leki, čija je porodica odselila u Slavoniju između dva rata, a sadašnji stanovnici ne sjećaju se pojedinosti. Na njihova imanja doselili su Tomići iz Starigrada.

Oba zaselka (Škiljići i Jurline) imala su zajedničko mirilo na istoj lokaciji. Dijelom su uništena gradnjom magistrale, a dijelom gradnjom novih

kuća i vikendica na Zukvi. Jedna je od njih kuća Matkana Jusupa, odnosno njena dvorišna ograda, iznad »propusta« magistrale. Tako se otprilike kretao njegov smjer: od »propusta« magistrale dvorišta i kuće — Matkana Jusupa. Do nje su u nizu zapadno kuće Tome i Grge Jusupa. To znači da su bila locirana na lijevoj — sjevernoj strani puta; jedino je to i moguće jer je na desnoj — južnoj more.

Pozicija uzglavnica—podnožnica, pretpostavljam, bila je zapad—istok, jer je put kretanja od zaselka prema groblju zapad—istok, a poznato je da je položaj mrtvaca na nosilima takav da su noge naprijed a glava straga. Zato bi bilo logično da je pozicija uzglavlje — podnožje zapad—istok. (Ova mirila bila su od zaselka udaljena 20 minuta hoda ,a do groblja 10 minuta.)

Mirila pod Grabovim Dolinama

Prije nego nastavim opis trećeg zaselka zapadne strane i njegovih mirila potrebno je zadržati se još na prva dva, odnosno na njihovu prvom visinskom staništu — Grabove Doline. Spomenula sam već da je ovo stanište bilo nekad stalno, a naseljavali su ga stanovnici navedenih zaselaka po rodovima (Jurline, Dadići, Škiljići). Jugoistočno od Grabovih Dolina uz put, na udaljenosti od 10 minuta hoda, locirana su mirila stanovnika Grabovih Dolina, uglavnom Jurlina, jer su najbrojniji. Pomalo začuđuje ovaj lokalitet na velikoj udaljenosti od groblja, utoliko više što su stanovnici Grabovih Dolina na svom putu prema groblju nailazili na nekoliko mirila: Jurlina, Jusupa, Samardžića i Jukića, koji su znatno bliže groblju. Po kazivanju Ivana i Kuzmana Jurlina smatra se da Grabove Doline i mirila pripadaju Jurlinama zbog brojnosti ovog roda. Udaljena su do groblja oko 2 sata hoda, te su jedna od najudaljenijih u pravcu sjevera na ovom području. Već spomenuta mirila Jurlina kod mora nisu imala tipičan lokalitet, a to bi se moglo reći i za ova mirila. Možda je razlog tomu što su Doci obrasli grabovinom te se izgubio prvobitan izgled kamene čistine.

Doci pod Grabovim Dolinama izgledaju poput udoline, koja je okružena sa zapadne strane Jurasovom glavicom, s istočne Batom, sjeverno su Grabove Doline a južno Grebine, te se lokalitet čini još nižim. Mirila su locirana na lijevoj, istočnoj strani puta s pozicijom uzglavnice—podnožnice sjever—jug. Prilično su dobro sačuvana, iako je njihov međuprostor porazbacan unaokolo ili obrastao žbunjem i raslinjem, ili pak uništen. No, srećom, velik dio ostao je na kamenoj »čistini« te ih je moguće analizirati.

Najčešći oblik uzglavnice—podnožnice jest poluobli—elipsast, zatim kvadratan na vrhu zaobljen, kod novijih obrađen preciznije, kod starijih (prilično) rustično. Nadalje susrećemo pačetrovornast oblik obrađivan ili neobrađivan. Prosječna visina 25—30 cm, širina 20—30 cm. Nalazimo sve tipične oblike, osim dvoslivnog, koji se u Selinama ne pojavljuje. Osim kamena vapnenca upotrebljavan je sigasti i kvarcni zvan »čvrsta«, što ne nalazimo u Starigradu. Ali se svakako u preciznoj i pedantnoj obradi više ističu majstori Strigrada, što je uočljivo kad se kompariraju jedna i druga mirila.

Mirila pod Grabovim Dolinama sastoje se od 5 grupa, a nije moguće odrediti kojoj obitelji, odnosno rodu, pripadaju, jer nemaju nikakvog nat-

pisa. Izuzetak čini novija grupa od 3 mirila koja pripadaju obitelji Jurlina s Grabovih Dolina.

Motivi ukrašavanja

Motivi ukrašavanja raznoliki su, neki među njima prvi se put susreću. Uz tradicionalan oblik simbola križa: jednostavni, grčki ili latinski tip nalazimo motiv dvostrukog ili ponovljenog križa s različitim ukrasnim dodacima.

Zatim slijede geometrijski motivi: krug s križem i ukrasnim dodacima, koji možda ima svoje određeno religiozno-simboličko značenje, a možda je ipak samo maštovitost majstorova ukrašavanja posve slučajno dovela do sličnosti s pradavnim simbolima.

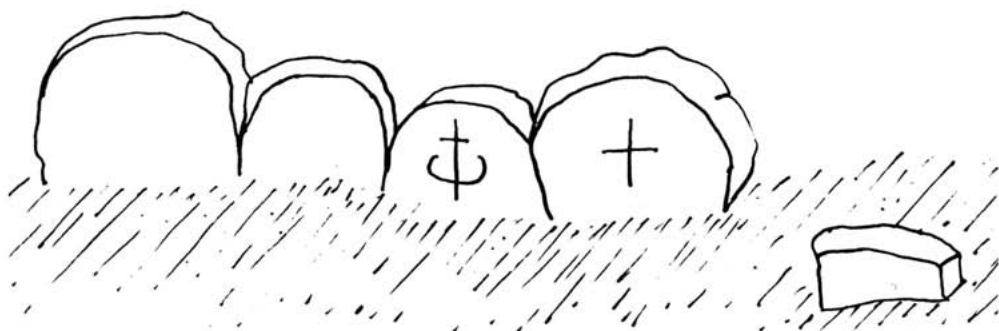
Na ovim mirilima nije tradicionalan samo ukras na uzglavnici nego ga nalazimo i na podnožnici.

Prvu skupinu od sjevera čini grupa od 8 mirila, poluobljih elipsastih oblika, kvadratne ili poluoble plohe, s ponekom uzglavnicom ili podnožnicom koja nije obrađivana.

Zanimljivi su maštoviti ukrasi na ovoj grupi: prve četiri uzglavnice nisu ukrašavane, a na petoj se javlja ukrašen krug s križem (kolo), na šestoj samo križ, na sedmoj dvostruki, a na osmoj ponovno isti motiv solarnog kola koji i ne mora, zapravo, označavati određenu simboliku, ili se ona izgubila tijekom vremena. Neke podnožnice nemaju nikakav znak ili pak znak križa obogaćenog dodatnim ukrašavanjem.

Druga skupina sastoji se od devet mirila i nastavlja se južno ispod prve skupine. Sačuvane su samo uzglavnice.

Kod prvih triju uzglavnica ukras nije uočljiv u potpunosti. Kod slijedeće tri uzglavnice ukrasi se jasno uočavaju, najprije ukrašen krug s križem, a zatim dva ukrašena križa, od kojih bi drugi mogao biti dvostruki — posebno ukrašen. Posljednje tri imaju »običan« križ, a veličinom obuhvaćaju cijelu plohu. Dok su uzglavnice prve skupine bile masivnije po širini i presjeku, na drugoj su uže, pa se doimaju višim i »tanjim«.

MIRILA GRABOVE DOLINE - PODNOŽNICE I

Treću skupinu čini 6 dječjih mirila, ali do njih nisam mogla doprijeti. Uspjela sam ih kroz granje samo prebrojiti.

Četvrtu skupinu nemoguće je identificirati, posve su razorena, samo poneka uzglavnica i podnožnica koja se još drži obilježava njihovu moguću poziciju.

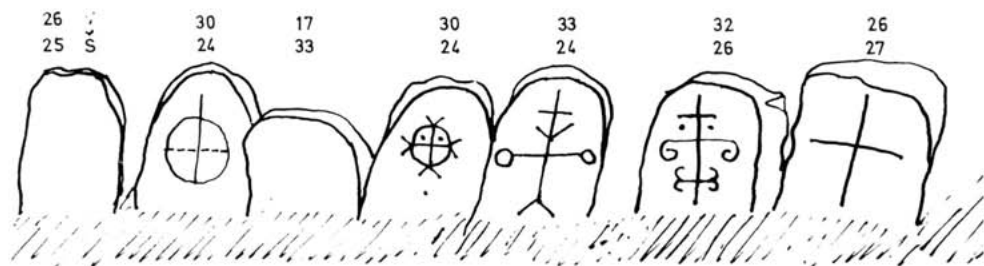
Petu, posljednju skupinu, najjužniju, sačinjavaju tri obiteljska mirila novijeg vremena. Sačuvane su dvije uzglavnice s natpisom. Prva uzglavnica, lijeva, ima pravokutan oblik sa zaobljenim uglovima na vrhu. Pri samom vrhu u sredini uklesan je manji križ, kojega krajevi završavaju poprečnim urezima, pa se doima poput kršćanskog štakastog križa. Ispod su inicijali (J. A.) pisani, a ne štampani kako je do sada bio običaj, a ispod inicijala godina smrti pokojnika. Sve skupa izgleda skladno, ali je očito da mirilo nije staro, reljef je posve dobro očuvan. Druga je uzglavnica napuknuta, vjerojatno ne sama po sebi. Ima lijep polukružno-elipsasti oblik s jasno izraženim reljefom. Na vrhu se ne primjećuje križ. Inicijali umrlog (J. J.) i godina smrti (G 1921). Treća uzglavnica nedostaje, ali je sačuvana podnožnica s dijelom međuprostora, s motivom kruga s križem unutar kojeg se nalaze još četiri manja križa. Druga podnožnica ima samo simbol križa, a treća je prelomljena i po rekonstrukciji čini se također da je imala uklesan križ. Dvostruki križ čest je ukras na mirilima Selina znatno udaljenim od groblja, ali ovdje s različitim dodatnim ukrasima.

Mirila Jusupa (Jabukovac)

Slijedi treći zaselak Selina, koji je od Jurlina udaljen oko 10 minuta prema istoku — Jusupi—Jabukovac. Od Jusupa do središta Selina ima 5 minuta, a do groblja 10 minuta hoda.

Lokalitet mirila nalazio se na kraju puta koji vodi od zaselka do središta Selina, i to na desnoj (zapadnoj) strani. Sada više ne postoje, jer ih je prije 3 godine potpuno uništio Ante Zuvanović (koji stalno boravi u Münchenu) gradeći na njihovu lokalitetu vikendicu. Kako je u neposrednoj blizini središte Selina, locirana su na raskršću putova (sada ulica).

Budući da o ovom zaselku kruže različite priče u vezi s njegovim postankom i stanovnicima, to pretpostavljam da su mirila možda imala neke specifičnosti u ukrašavanju i vrsti motiva.

MIRILA GRABOVE DOLINE - UZGLAVNICE II

Mirila Samardžića

Stanište Samardžića bilo je u Docu, iznad zaselka Jusupa, prema sjeveru, udaljeno od njega oko 15 minuta hoda. S obzirom na to da ih je do groblja vodio isti put kao Jusupe, i njihova se mirila nalaze u neposrednoj blizini Jusupa. Locirana su nešto niže, južno od mirila Jusupa, na lijevoj—istočnoj strani puta.

Između dva rata ova obitelj odselila je u Slavoniju, a na njihove posjede doselili su Nekići iz obrovačke okolice te se danas Dolac zove Dolac Nekića. I ona su uništena gradnjom vikendica. Ostale su sačuvane samo dvije uzglavnice, najinteresantnije po tehnici i vještini klesanja na cijelom južnovelebitskom području. Prva je na putu u ležećem položaju, prevaljena, jer preko nje prelaze pješaci i kamioni koji voze teret za okolne vikendice. Nadalje je interesantan njen oblik, koji podsjeća na nadgrobnu stelu ili cipus. Visina je 75 cm a širina 56 cm. Na njoj je jasno vidljiv pri vrhu znak križa latinskog tipa, a ispod njega natpis. Ma koliko majstor bio vješt u klesanju slova, natpis se može samo djelomice odgonetnuti.

Druga uzglavnica stoji još na svom prvobitnom mjestu i uz nju dio poploćenog međuprostora. Ona je znatno manja od prethodne: 36 cm visina i 24 cm širina, ali je veće debljine: 20 cm. Ima kvadratan oblik, bez zaobljenja na vrhu. U prvoj gornjoj polovici uklesan je precizno veliki križ, a ispod njega pri dnu uzglavnice godina smrti pokojnika: 1825 (Do sada je ovo najstarije mirilo koje ima uklesanu godinu na ovom području).

Obje uzglavnice vrlo su vješto klesane i oblikovane.

Mirila na Podu Jukića

Četvrti zaselak na koji nailazimo idući prema istoku jest Jukići. On je posljednji u zapadnom nizu i nalazi se u neposrednoj blizini potoka M. Paklenica, te tako i put do groblja vodi uz potok preko magistrale. Udaljenost Jukići — groblje je 8 minuta hoda, a mirila su locirana otprilike na sredini puta. Lokaliteti su u ravnini terena, kao i kod prethodnih, čak štoviše u udolini. Na putu od Jukića do groblja nalaze se dva mirila.

Prvo se nalazi na Podu Jukića na starom Jukića putu prema groblju, kojim se sada rijetko prolazi. Ova mirila malo su neobična te odstupaju od pravila. Naime, ne nalaze se točno uz put, nego malo po strani u uglu, teško primjetljiva osobito zbog drača i trave kojom su obrasli. To je velika grupa mirila, možda najstarijih u Selinama i čini se da dugo nisu u upotrebi, ne samo zato što se napustio stari put već i zato što se na tom mjestu Poda zadržava voda poslije kiša, te bi preplavila stara mirila. Zato su stanovnici Jukića u novije vrijeme (početkom stoljeća) prešli na skupno mirilo Poljarice — Brižine.

Uopće uzevši, mirilo Poda Jukića odstupuje od svih dosadašnjih pravila i po lokaliteti i po ukrasima. S obzirom na to da su dosta razrušena, teško je sa sigurnošću odrediti poziciju uzglavnice—podnožnice. Čini se da je bila sjever—jug i zapad—istok, mješovito. Obrada je dosta rustikalna, oblici uzglavnice—podnožnice i međuprostora potpuno su nepravilni — pačetvori-

nasti. Budući da je tlo vlažno zbog vode, obrasla su u travu i drač, što otežava analizu svakog pojedinačno. Kako sam već navela, ta se mirila od ostalih razlikuju ne samo po lokalitetu i nejedinstvenoj poziciji već i po ukrasima. Prvu grupu motiva najčešće sačinjavaju nepravilne križne četvorine ispunjene »rupicama«, a simboliku je teško odrediti. S obzirom na hrapavu površinu prednje plohe, mjestimično istrošen reljef pojačava tu hrapavost. Druga grupa motiva podsjeća na biljne stilizacije. Jedan takav motiv nalazi se na jednoj dvouzglavnici. Treća je grupa motiva križ iznad kojeg »strše« zrakaste linije.

Važno je napomenuti da na ovim mirilima nema nikakvog natpisa (godina smrti i ime pokojnika), nego isključivo ukras ili ploha bez ukrasa.

Skupno mirilo Jukića i zaselaka istočno od potoka M. Paklenica

Skupno mirilo nalazi se na Brižinama, danas potpuno uništeno izgradnjom novih kuća i vikendica. Ostalo je sačuvano samo 10 obiteljskih mirila Jukića zvanih Vujić, koji sada žive u Slavoniji. Locirana su uz dvorišnu ogradu kuće Nikole Kneževića i sačuvana su igrom slučaja, i to samo uzglavnice i podnožnice, a međuprostor je zatrpan, osim posljednjeg, desetog.

Ova mirila udaljena su svega 3 minuta od groblja, što opet odskače od pravila vezanih za Starigrad. Mirila su s početka ovog stoljeća. Uzglavnice i podnožnice su kvadratnog, pačetvorinastog obrađenog ili neograđenog oblika i rjede elipsastog poluoblika. Na uzglavnicama se nalaze natpisi i imena umrlog i godina smrti, bez drugih ukrasa. Na podnožnicama je isključivo znak križa. Pozicija mirila Jukića je istok—zapad. Uništeni dio skupnog mirila pripadao je zaselcima istočno od potoka M. Paklenica: Bucići, Kneževići i Zuvanovići. Samo ponegdje »izviruje« dio međuprostora preko kojeg prelazi automobilski kolnik.

Mirila Bucića

Nakon Jukića put prelazi preko potoka M. Paklenica i nastavlja se prema istočnim zaselcima. Prvi zaselak čine Kneževići i Magaši, a vezan je za Buciće. Pribraja se Bucićima jer su najbrojniji, ali u narodu se zovu Čučići. Njihova su mirila bila na Brižinama. Zaselak Bucići imao je, osim skupnog mirila na Brižinama, i svoje zasebno mirilo, koje je također uništeno. Ovo se mirilo nalazilo na putu Bucića koji vodi iz zaselka izravno na magistralu prema groblju. Zbog izgradnje vikendica prešao je preko njih automobilski kolnik te od njih ništa nije sačuvano.

Mirila na Sigama Kneževića

Drugi po redu (odnosno treći) zaselak jest Kneževići. I ovaj zaselak imao je pored skupnog i svoje zasebno mirilo kojim su se, čini se, služili Bucići s Umca prolazeći ovim putem. Vidi se to po natpisu na jednoj uzglavnici.

Ova su mirila locirana na raskršću putova na Sigama Kneževića u »trokutu« livade Knežević i livade Zuvanović, a s treće je strane magistrala, od

Sl. 15 — Skupno mirilo obitelji Magaš. Snimio St. Gilić 1983.

koje su udaljena svega 50 m. Pravo je čudo da su koliko-toliko sačuvana. Ne može se zaključiti da li je mirilo obiteljsko. Sačuvano je svega 5 mirila sa zatrpanim međuprostorima. Sada preko njih ide pješački put od Kneževića na magistralu. Sačuvano je 5 uzglavnica i 4 podnožnice. Međuprostor je pod zemljom i preko njega vodi novi put, jer je stari obrastao u gustiš. Nije moguće odrediti na kojoj su strani puta bila, na lijevoj ili desnoj, jer se put račva u dva dijela, pa bi se prije reklo da su u središtu, između jednog i drugog. Sveukupna dužina mirila je 2 m a širina 1,80 m.

Uzglavnice imaju kvadratan oblik, grubo obrađivan. Na prvoj, najvećoj, vidi se natpis s križem u sredini. Pozicija uzglavnice—podnožnice jest zapad—istok, i to je jedino mirilo u Selinama s ovakvom tradicionalnom pozicijom. Sve su ostale uzglavnice i podnožnice bez drugih vidljivih znakova, osim križa.

Reljan — Zuvanovići

Za četvrti zaselak Reljan istočnog niza nije sigurno da li je imao zasebna mirila, osim na skupnom mirilu na Brižinama. U Provaliji jugoistočno dalje od Reljana nalazi se jedna kuća Antičevića. Po kazivanju Mira Antičevića (60 g.) čini se da Antičevići u Provaliji nisu imali zasebno mirilo.

Mirila na Kosi Magaškoj istočno od Reljana

Pripadali su najistočnijim zaselcima Selina: Magašima i Stanićima. Prva su udaljena do groblja oko 40 minuta hoda, s pogledom na širu okolicu i more. Dobro su sačuvana iako su neki dijelovi porazbacani unaokolo.

Na lijevoj, južnoj, strani nalaze se mirila Magaša, a na desnoj, sjevernoj Stanića. Ova su druga znatno više porazbacana i uništena jer je teren strmiji i obrastao šmrikom. Ako se uspoređuju jedna i druga po obradi, uočavaju se neke razlike. Magaška su precizno klesana i obrađivana. Uzglavnice imaju poluoblu elipsastu formu, rjeđe kvadratnu, podnožnicu također, i niže su od uzglavnice. Ploče međuprostora također su lijepo oblikovane, a inače su na ovom terenu same po sebi pogodne za mirila.

Prosječna visina uzglavnice je od 25—37 cm, a podnožnica od 25—30 cm, širina jednih i drugih od 25—34 cm.

Kod mirila Stanića uočavaju se pačetroviniasti, pravokutni oblici i njihova masivnost. Međuprostor gledan iz profila nigdje nije tako masivan kao na ovim mirilima. Obično su to ploče oko 10 cm široke, no ovdje je to kameni blok širok oko 20 cm. Pretpostavljam da je ovaj masivni međuprostor ujedno obilježavao rub puta te je zbog čvrstine i stabilnosti namjerno odabiran masivniji kamen. Od mirila Stanića sačuvana su samo četiri mirila, vizualno bez prepoznatljivog ukrasa, tek taktilno se uočava motiv antropomorfnog oblika.

Sl. 16 — Podnožnice na mirilu obitelji Magaš, snimio St. Gilić 1983.

Sl. 17 — Grupa magaških mirila djece i odraslih. Snimio St. Gilić 1983.

Nije moguće odrediti poziciju, da li je i ovdje istok—zapad ili obrnuto, s obzirom na to da je reljef istrošen, a uzglavnica i podnožnica su iste veličine, što je inače rijetkost. Mirila Magaša sastoje se od dvije grupe prvobitnog položaja. Prvu grupu čini osam mirila: prva četiri su dječja, zatim slijedi jedno odraslo, pa ponovno jedno dječje, jedno odraslo i potom jedno dječje. Prva su četiri (dječja) na putu te se preko njih prelazi. Pitam se kakav je bio ranije ovaj put, kad sada mirila dopiru do njegove sredine. Prije ove grupe nalazi se jedno mirilo dijagonalno locirano preko puta, te se moralo prelaziti preko njega.

Na ovoj grupi na uzglavnicama se nalaze isključivo ukrasi, te mislim da su najstarija na ovim mirilima. Motiv na ovoj grupi jest križ ponovljen i jabučasti križ, s dodatnim ukrašavanjem. Zatim tip križa kakav nalazimo na stečku 14 — G. Dragičina (Mostar).

Ukras je isključivo zastupljen na uzglavnicama, a na podnožnicama samo jednostavan križ ili ni to. Na trećem, dječjem u ovoj grupi, na do-uzglavnici je nečitljiv natpis.

Druga grupa ispod puta — južno sačinjavaju četiri mirila novijeg vremena. Uzglavnice su vješto i precizno oblikovane. Prve tri imaju poluoble elipsaste oblike s lijepim zaobljenim gornjim kutovima, a četvrta, kvadratna, od vrha prema središtu sužava se kao trapez. Na svakoj uzglavnici nalazi se

pri vrhu jednostavan križ, a ispod njega natpis. Na prvoj je uklesano plitko-reljefno kvadratno izbočenje s križem u sredini, a ispod njega ime i prezime pokojnika, a pri dnu datum smrti. Druga ima samo godinu smrti, treća također, a četvrta ime i prezime pokojnika, godinu rođenja i smrti. Ova posljednja ima nepravilan oblik trapeza — koji se pri dnu sužava. Podnožnice imaju isti oblik kao uzglavnice, ali su niže od njih. Na sve četiri lijepo se vide reljefi uklesanog križa, za koje bi se moglo reći da su jabučastog tipa, što je bolje vidljivo na crtežu nego na fotografiji. Prvi i četvrti su latinskog tipa, a drugi i treći grčkog.

Treću grupu čine porazbacana mirila te se među njima tu i tamo otkrije pokoja uzglavnica ili ponožnica. Jedna takva uzglavnica nema karakteristično oblikovanje forme nego je obrađivana prirodna pačetvorina. Motiv ukrasa doima se poput ponovljenog križa, a možda je to stilizirana svastika. Ne usudujem se upuštati u dublje simboličke analize ukrasa i tražiti posebne sadržaje, jer, kako navodi B. Gabričević: »Opasno je, naime, u svakom prikazu na stećcima i mirilima vidjeti živ simbol prastarih vjerovanja, jer su mnogi i od onih motiva koji su prvobitno predstavljali simbole tijekom vremena taj svoj sadržaj izgubili i postali običan ukras ili igra«. S ovim navodom svakako bih se složila; naime, u razgovoru s pojedinim stanovnicima, na pitanja što prdstavlja (znači) neki od ovih ukrasa odgovor je uvijek isti: »Ništa osobito, samo šara«. Koji je majstor bio maštovitiji i vještiji, taj je ljepše i bolje ukrašavao. No, da se vratim na ukrase ovih posljednjih mirila. Može se zapaziti da je na njima isključivo zastupljen raznoliki motiv križa kršćanskog tipa s dodatnim ukrašavanjima.

Slično je s ukrasima mirila Stanića, gdje sam doduše uspjela prenijeti taktilno na crtež ukras jer je prilično istrošen, tako da ga nije moguće snimiti. Taktilnim »prenošenjem« na crtež uočila sam motiv koji podsjeća na neki stilizirani antropomorfni lik, osobito svojim gornjim dijelom.

Iako su na istom mjestu i jedna i druga mirila, motivi se ipak razlikuju. Na Magaškim su više zastupljeni kršćanski motivi, a na mirilima Stanića stilizirani antropomorfni, u što nisam posve sigurna.

Ovo »zadnje« mirilo u nizu zaselaka Selina nije i posljednje. Po navodima Ivana i Ante Jurlina s Grabovih Dolina, još su dva udaljena mirila. Prvo mirilo na dijelu puta između Rimenića i Nekića Doca, koji se zove Konak (oko 20 minuta hoda), a drugo je na Pleću prema Libinjama. Mirila na Pleću pripadala bi s obzirom na lokaciju Jusupima, Kneževićima, Bucićima, Magašima i Stanićima kad su stanovali na trećem ljetnom staništu — Libinje. Zatim spominju dva lokaliteta samo s jednim mirilom. To su Jelino mirilo ispod Tvrđog klanca i Anino mirilo na putu od Jasenara prema zaselku Jurlina.

Po do sada navedenom može se zaključiti:

- Mirila u Selinama brojnija su nego u Starigradu.
- Svaki je zaselak imao svoje mirilo, sačuvano ili ne, i skupno za većinu zaselaka.
- Većina je zaselaka imala po dva mirila, ovisno o staništu i putu kojim se kretalo prema groblju.

Sl. 18 — Pogled na mirilo obitelji Magaš pokraj puta. Snimio St. Gilić 1983.

- U Starigradu pak, bilo gdje da je umro, pokojnik se morao nositi na obiteljsko mirilo (jedno jedino) i nigdje drugdje, makar se na toj lokaciji nalazi i po 8—10 obitelji, odnosno zaselaka (primjerice mirila 3 kod Koića).
- Lokaliteti mirila Starigrada u većini su slučajeva tipični, na uzbrdici, jer je velika većina zaselaka prilično raštrkana i udaljena od mora odnosno od groblja.
- Zaselci Selina većinom su u blizini mora i groblja, te zato mirila nemaju tipičan lokalitet i nisu udaljena jedna od drugih.
- Pozicija uzglavnice—podnožnice u Starigradu uglavnom je zapad—istok, u Selinama pak istok—zapad.
- Najčešći tip uzglavnice—podnožnice u Starigradu je poluelipsast i dvoslivni, u Selinama isključivo poluelipsast.
- Preciznost klesanja izraženija je u Starigradu nego u Selinama.
- Uočljiva je razlika u dekoraciji: u Starigradu je vrlo čest motiv solarnog kola, maštovito ukrašenog stiliziran, antropomorfni i biljni motiv i jabučasti križ. U Selinama pak na prvom je mjestu kršćanski ponovljeni križ s ukrasnim varijacijama i poneki solarni krug (Gra-

bove Doline), a najčšće je natpis (što svjedoči da starost mirila nije velika).

Sva sačuvana mirila Selina pripadaju novijem vremenu, osim Poda Jukića i prve i druge grupe Grabovih Dolina. Ova spadaju u stariju grupu.

Mira Trošelj, prof. Starigrad—Paklenica

Na primorskim padinama Velebita na području Tribnja, Kruščice, Starigrada-Paklenice i Selina sačuvan je do nedavno jedan stari pogrebni običaj nošenja mrtvaca iz planine do mora do župnog groblja. Ovdje je riječ o »mirilu«, koje u svemu odgovara pravome grobu na groblju, a koje je izrađeno na mjestu odmora tz. »počivalu« ili mirilu. U svakom slučaju ova mirila imaju jednu dugu tradiciju ali i simboliku pa su vrijedna kulturna baština i specifičnost stanovnika Velebita i Dinare.

Zusammenfassung

ZEIREN UND SYMBOLE AUF DEN SÜDVELEBITISCHEN »MIRILA« AUF DEN GEBIETE SELINE

An den Bergabhängen des Velebit, besonders auf dem Gebiet Kruščica, Tribanj, Starigrad—Paklenica, Seline, ist bis heute eine alte Sitte erhalten, die mit Leichensitten dortiger Bewohner verbunden ist. Es handelt sich um die sogenannten »Mirila«, was dem Grab, oder dem am Rastplatz ausgearbeiteten Kenotaph entspricht.

»Mirilo« sieht wie ein Grab aus und stellt ein Andenken an den Verstorbenen dar, welcher diesen Weges nach dem örtlichen Friedhof vorübergetragen wird. An diesem Platz bleibt man wegen einer Ruhepause stehen, und dann macht man das »Mirilo«.

Die Länge des »Mirilo« entspricht der Länge des Verstorbenen, und wird auf der Erde festgestellt, bzw. auf der Stelle wo der Verstorbene abgelegt wird. Das macht man auf folgende Weise: Man stellt eine Steinplatte beim Kopf und die andere bei den Füßen. Der Zwischenraum wird getäfelt oder mit Steinen in der Form eines Hügels gefüllt.

Die Lage der Steinplatten beim Kopf und bei den Füßen ist immer in Richtung West — Ost.

Die Besonderheit dieser südvelebitischen »Mirila« ist das Zieren auf den Steinplatten, welches des Lebens und Todes Sömbole darstellt. Auf diesen Steinplatten (seltener bei den Füßen) sind verschiedene Zierungen in der Form des Kreuzes zu finden, ebenso verschiedene geometrische Motive, manchmal figurale und antropomorphe, schwer definierbare Gestalten. Jedenfalls, diese »Mirila« haben ihre Symbolik, die aus der weiten Vergangenheit herrührt und ist bis heute bewahrt.